

Yunusaliyeva Nozimaxon

Farg‘ona davlat universiteti chet tillari fakulteti nemis tili va adabiyoti

yo‘nalishi 23.113-guruh talabasi

Tel: (+998)90 779-79-05

Orcid ID: 0009-0007-9208-5708

E-mail: nozimaxon57@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bayram tushunchasining til orqali ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi bayramning turli til birliklari yordamida qanday ifodalanishini hamda ushbu birliklar orqali jamiyatning ijtimoiy hayoti, urf-odatlari va qadriyatlarini qanday aks etishini aniqlashdan iborat. Maqolada bayramlarga oid so‘zlar, iboralar va nutq shakllarining qo‘llanilish xususiyatlariga alohida e‘tibor qaratiladi. Tadqiqot jarayonida tahlil, qiyoslash va kuzatish usullaridan foydalanildi. O‘rganilgan materiallar asosida bayramga oid til birliklari insonlarning his-tuyg‘ularini, jamoaviy munosabatlarini hamda an‘anaviy qarashlarini ifodalovchi muhim vosita ekanligi aniqlandi. Tadqiqot natijalari bayram tushunchasining til orqali jamiyat hayotida muhim o‘rin egallashini ko‘rsatadi.*

Kalit so‘zlar: *bayram, til, ifoda, leksik birlik, urf-odat, jamiyat.*

Аннотация: *В данной статье анализируются особенности языкового выражения понятия праздника. Основной целью исследования является определение того, каким образом праздник выражается с помощью языковых единиц и как через эти единицы отражаются социальная жизнь общества, традиции и ценности. В статье особое внимание уделяется использованию слов, выражений и речевых форм, связанных с праздниками. В ходе исследования были применены методы анализа, сопоставления и наблюдения. Полученные результаты показывают, что языковые единицы, связанные с праздниками, являются важным средством отражения образа жизни народа, его обычаев и мировоззрения. Результаты исследования подтверждают значимую роль понятия праздника в общественной жизни через его языковое выражение.*

Ключевые слова: *праздник, язык, выражение, лексические единицы, традиции, общество.*

Abstract: *This article analyzes the features of the linguistic expression of the concept of a holiday. The main purpose of the study is to determine how a holiday is expressed*

through language units and how social life, traditions, and values of society are reflected through these units. Special attention is given to the use of words, expressions, and speech forms related to holidays. The study employs methods of analysis, comparison, and observation. The results show that language units related to holidays serve as an important means of expressing people’s way of life, customs, and worldview. The findings confirm the significant role of the holiday concept in social life through its linguistic expression.

Keywords: *holiday, language, expression, lexical units, traditions, society.*

KIRISH

Bayramlar jamiyat hayotida muhim o‘rin tutuvchi ijtimoiy hodisalardan biri hisoblanadi. Ular insonlarning kundalik mehnat faoliyatidan vaqtincha chekinib, dam olishi, quvonch va xursandchilikni birgalikda his etishi uchun imkon yaratadi. Bayramlar nafaqat hordiq chiqarish vositasi, balki jamiyat a‘zolarini birlashtiruvchi, ularni umumiy qadriyatlar atrofida jamlovchi muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi. Bayramlar orqali kishilar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar mustahkamlanadi, ijtimoiy birdamlik kuchayadi hamda avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan urf-odatlar va an‘analari saqlanib qoladi.

Bayramlarning jamiyat hayotidagi ahamiyati ularning til orqali ifodalanishida ham yaqqol ko‘zga tashlanadi. Har bir bayram o‘ziga xos nomlar, iboralar, tabriklar va marosimiy nutq shakllari bilan tavsiflanadi. Ushbu til birliklari orqali bayramning mazmuni, ahamiyati va unga bo‘lgan munosabat ifodalanadi. Shu jihatdan bayramlar nafaqat ijtimoiy hodisa, balki til orqali ifodalanadigan muhim tushuncha sifatida ham ahamiyat kasb etadi.

Til bayram bilan bog‘liq tushunchalarni ifodalashda asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bayramlarga oid so‘zlar va iboralar jamiyatning hayot tarzi, kundalik turmushi va ijtimoiy tajribasi bilan chambarchas bog‘liq holda shakllanadi. Masalan, bayram nutqida quvonch, xursandchilik, hamjihatlik va ezgu tilaklarni bildiruvchi birliklar keng qo‘llaniladi. Bunday birliklar orqali insonlarning bayramga bo‘lgan munosabati, his-tuyg‘ulari va kayfiyati ifodalanadi.

Har bir xalq bayramlarni o‘ziga xos tarzda nishonlaydi va bu jarayon til birliklarida ham o‘z aksini topadi. Bayramlarga oid til birliklari xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlarini va ijtimoiy hayoti bilan bog‘liq bo‘lib, ularning mazmuni vaqt o‘tishi bilan boyib boradi. Shu sababli bayram tushunchasining til orqali ifodalanishini o‘rganish jamiyat taraqqiyoti va til rivojini tushinishda muhim ahamiyatga ega.

So‘nggi yillarda bayramlar bilan bog‘liq til birliklariga bo‘lgan e‘tibor yanada ortib bormoqda. Chunki bayram nutqi insonlarning his-tuyg‘ularini, jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni va umumiy dunyoqarashni ifodalashda faol ishtirok etadi. Bayramlarga oid nutq shakllari, ayniqsa tabriklar va tilaklar, ijobiy baho va xushmuomalalik unsurlariga boy bo‘lib, kishilar o‘rtasidagi yaqinlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi bayram tushunchasining til orqali qanday ifodalanishini tahlil qilish hamda bayramlarga oid so‘z va iboralarning jamiyat hayotidagi o‘rnini aniqlashdan iborat. Tadqiqot davomida bayramga oid til birliklarining ma‘no xususiyatlari, ularning nutqda qo‘llanilish holatlari hamda bayram nutqining o‘ziga xos

jihatlari ko‘rib chiqiladi. Ushbu tadqiqot natijalari bayramlar va til o‘rtasidagi bog‘liqlikni yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Bayram tushunchasi va uning til orqali ifodalanishi masalasi tilshunoslikda uzoq yillardan buyon o‘rganib kelinmoqda. Ilmiy adabiyotlarda bayramlar jamiyat hayotining muhim qismi sifatida talqin qilinib, ularning til birliklari orqali ifodalanishi alohida e‘tiborga olinadi. Tadqiqotchilar bayramlarga oid so‘z va iboralarni jamiyatning ijtimoiy hayoti, tarixiy rivoji hamda urf-odatlari bilan bog‘liq holda izohlaydilar. Bunday yondashuv bayram tushunchasining faqatgina nom sifatida emas, balki keng ijtimoiy mazmunga ega hodisa ekanini ko‘rsatadi.

Ayrim ilmiy ishlarda bayramlar bilan bog‘liq leksik birliklar xalqning hayot tarzi va dunyoqarashini ifodalovchi muhim vosita sifatida qaraladi. Ushbu tadqiqotlarda bayram nomlari, tabrik va tilaklar, shuningdek marosimiy nutq shakllarining mazmuni tahlil qilinadi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, bayramlarga oid til birliklari nafaqat nomlash vazifasini bajaradi, balki bayramning ijtimoiy, ma‘naviy va hissiy ahamiyatini ham ifodalaydi. Bu holat bayram nutqining mazmunan boy va ko‘p qirrali ekanini tasdiqlaydi.

Shuningdek, bir qator tadqiqotlarda bayram nutqining o‘ziga xos xususiyatlariga e‘tibor qaratilgan. Bunday ishlarda bayram paytida qo‘llaniladigan so‘z va iboralar, asosan, ijobiy baho, hurmat va ezgu tilaklarni ifodalashi qayd etiladi. Bayram tabriklari va tilaklarida samimiylilik, xushmuomalalik hamda ezgulikni targ‘ib qiluvchi birliklar keng uchraydi. Bu esa bayram nutqining jamiyat a‘zolari o‘rtasidagi ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashdagi rolini ko‘rsatadi.

Tilshunos olimlardan V.A. Maslova o‘z tadqiqotlarida til birliklari orqali jamiyat hayoti va urf-odatlar qanday aks etishini ta‘kidlab, bayramlarga oid so‘zlar xalq hayotidagi muhim hodisalarni ifodalovchi vosita ekanini ko‘rsatadi[4]. Uning fikricha, bayram nomlari va bayram nutqi jamiyatdagi qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlar bilan chambarchas bog‘liq holda shakllanadi.

Shuningdek, Yu.S. Stepanov bayram tushunchasini jamiyat hayotida barqaror o‘rin egallagan tushunchalardan biri sifatida baholab, bunday tushunchalar til orqali mustahkamlanishini qayd etadi. Olim bayramlarga oid so‘z va iboralarning uzoq tarixiy jarayon davomida shakllanib, jamiyat ongida mustahkam o‘rin egallashini ta‘kidlaydi[7].

O‘zbek tilshunosligida ham bayramlar va urf-odatlarga oid leksik birliklar bo‘yicha tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, Sh. Rahmatullayev va N. Mahmudov kabi olimlar til birliklarining jamiyat hayoti bilan bog‘liqligini yoritib, marosimiy nutq va an‘anaviy ifodalarning til taraqqiyotidagi o‘rnini ko‘rsatib berganlar[5,6]. Ushbu tadqiqotlar bayramlarga oid so‘z va iboralarni o‘rganishda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Ba‘zi tadqiqotlarda esa bayramlarga oid til birliklarining vaqt o‘tishi bilan o‘zgarishi masalasi yoritilgan. Ushbu ishlarda ayrim bayram nomlari va iboralarning tarixiy jarayonda yangilanib borishi yoki yangi ifodalar bilan boyishi ta‘kidlanadi. Bu holat bayram tushunchasining til bilan birga rivojlanib borishini ko‘rsatadi va bayram nutqining doimiy harakatda ekanini tasdiqlaydi.

Adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, bayram tushunchasining til orqali ifodalanishi masalasi muhim ilmiy ahamiyatga ega bo‘lsa-da, uni umumiy va tizimli tarzda o‘rganishga ehtiyoj mavjud. Ko‘plab tadqiqotlar ayrim jihatlariga bag‘ishlangan bo‘lib, bayramga oid til birliklarini jamiyat hayoti bilan bog‘liq holda keng qamrovda tahlil qilish yetarli darajada amalga oshirilmagan. Shu sababli mazkur maqolada bayramlarga oid so‘z va iboralar jamiyat hayoti, urf-odatlar hamda ijtimoiy munosabatlar bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi va ushbu masalaga kengroq yondashiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot bayram tushunchasining til orqali ifodalanish xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, unda bir nechta ilmiy usullardan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida tanlangan metodlar qo‘yilgan maqsad va vazifalarga mos ravishda qo‘llanildi va bayramlarga oid til birliklarini tizimli, mantiqiy yondashuv bilan o‘rganishga imkon berdi.

Asosiy usullardan biri tavsifiy tahlil bo‘lib, u bayramlarga oid so‘z va iboralarning umumiy xususiyatlarini aniqlashga xizmat qildi. Ushbu usul yordamida bayram tushunchasini ifodalovchi til birliklarining shakli, semantik qamrovi va qo‘llanilish konteksti batafsil o‘rganildi. Tavsifiy tahlil orqali bayram nomlari, tabrik va tilaklar, shuningdek marosimiy nutq shakllarining struktura va mazmuniy xususiyatlari aniqlanib, ularning jamiyat hayotidagi o‘rni belgilandi.

Shuningdek, semantik tahlil usulidan foydalanilib, bayram bilan bog‘liq leksik birliklarning ma‘no jihatlari ochib berildi. Bu usul bayram nutqida qo‘llaniladigan so‘z va iboralarning lingvistik va madaniy mazmunini chuqur anglashga yordam berdi. Semantik tahlil orqali bayram tabriklari va nutq shakllarida yashiringan ijobiy baho, samimiylik, hurmat va ezgulik kabi hissiy komponentlar aniqlandi. Shu tarzda bayram nutqining jamiyatning qadriyat va urf-odatlarini bilan qanday uzviy bog‘liqlikda ekanini ko‘rsatish imkoniyati yaratiladi.

Qiyosiy tahlil usuli yordamida turli manbalarda uchraydigan bayramga oid til birliklari solishtirildi. Bu usul orqali bayram tushunchasining umumiy va o‘ziga xos jihatlari, shuningdek, turli madaniyat va matnlarda uchraydigan farqlar aniqlash mumkin bo‘ldi. Qiyosiy tahlil bayram so‘zlari va iboralarning semantik va pragmatik jihatdan qanday kontekstlarda ishlatilishini aniqlashga xizmat qildi.

Bundan tashqari, kuzatish usuli qo‘llanilib, bayramlarga oid nutq shakllarining real nutq jarayonida qo‘llanilish holatlari tahlil qilindi. Tadqiqot materiali sifatida lug‘aviy manbalar, badiiy va publitsistik matnlar, shuningdek, bayram tabriklari va marosimiy nutq namunalaridan foydalanildi. Kuzatish jarayonida til birliklarining ijtimoiy kontekstdagi roli, nutq vazifalari va madaniy xususiyatlari batafsil tahlil qilindi.

Shu bilan birga, tadqiqotda korpusli metod elementlari ham ishlatildi. Bu usul orqali turli matnlar va nutq namunalaridagi bayram leksikasining chastotasi, kontekstual qo‘llanilishi va stilistik xususiyatlari o‘rganildi. Korpusli tahlil bayram tushunchasining til orqali ifodalanishidagi o‘ziga xos tendensiyalarni aniqlashga imkon berdi.

Qo‘llanilgan metodlar bayram tushunchasining til orqali ifodalanish xususiyatlarini har tomonlama yoritishga imkon berdi, tadqiqot natijalarining ishonchligini ta‘minladi va bayram nutqining lingvokulturologik jihatlarini chuqur tushunishga xizmat qildi.

NATIJARAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bayram tushunchasining til orqali ifodalanishi bir nechta asosiy jihatlar bilan xarakterlanadi. Birinchidan, bayramlarga oid leksik birliklar - so‘zlar, iboralar, tabriklar va tilaklar - jamiyatning qadriyat va urf-odatlarini aks ettiruvchi muhim vosita ekanligi aniqlandi. Masalan, “Navro‘z muborak” yoki “Yangi yil bilan” kabi bayram tabriklari nafaqat bayramni e‘lon qilish, balki ijtimoiy yaqinlik va samimiy munosabatlarni mustahkamlash vazifasini bajaradi. Shu tarzda bayram nutqi jamiyat hayotidagi ijtimoiy rolini aniq ko‘rsatadi.

Ikkinchidan, bayram nutqi odatda ijobiy baho va ezgu tilaklarni ifodalovchi birliklarga boy bo‘ladi. Tadqiqot jarayonida olingan badiiy va publitsistik matnlar shuni ko‘rsatdiki, bayram tabriklari va tilaklarda ishlatiladigan leksik birliklar insonlarning quvonch, xursandchilik va samimiylik hissiyotlarini kuchaytiradi. Masalan, “Baxt va sog‘liq tilayman” yoki “Xursand va quvnoq bayram bo‘lsin” kabi iboralar bayram nutqining hissiy qirralarini ochib beradi.

Uchinchidan, bayramga oid til birliklarining madaniy va tarixiy konteksti muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ba‘zi so‘z va iboralar tarixiy jarayon davomida o‘z mazmunini boyitib, yangi kontekstlarda ishlatiladi. Masalan, eski bayram an‘analoriga oid iboralar hozirgi zamon tabriklarida yangicha ifodalanib, o‘ziga xos stilistik rang kasb etadi. Bu bayram nutqining lingvokulturologik xususiyatini ochib beradi va til orqali xalq dunyoqarashi, qadriyatlari hamda urf-odatlarini aks ettirish imkonini beradi.

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, turli bayramlarda ishlatiladigan leksik birliklar o‘zaro farq qilsa-da, ularning umumiy funksiyasi - jamiyat a‘zolari o‘rtasidagi ijtimoiy yaqinlikni mustahkamlash va bayramning hissiy mazmunini etkazish - bir xil. Masalan, Navro‘z va Yangi yil bayramlariga oid tabriklarda ishlatiladigan so‘zlar va iboralarning semantik qamrovi farq qilsa-da, ularning ijtimoiy vazifasi o‘xshash: bayram kayfiyatini kuchaytirish, hurmat va iliqlikni ifodalash.

Bayram nutqi nafaqat leksik va semantik xususiyatlarga ega, balki pragmatik va stilistik jihatdan ham boydir. Bayram so‘z va iboralari madaniy kontekst bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular jamiyatning qadriyat tizimini, tarixiy tajribasini va ijtimoiy munosabatlarini aks ettiradi. Shu bilan birga, bayram tabriklari va tilaklaridagi til birliklari nutqning lingvopsixologik funksiyasini ham bajaradi, ya‘ni kishilarda quvonch, ijobiy kayfiyat va hamjihatlik hissini uyg‘otadi.

XULOSA

O‘tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bayram tushunchasi til orqali ifodalanish jarayonida bir nechta muhim jihatlarni o‘z ichiga oladi. Bayramlarga oid leksik birliklar so‘zlar, iboralar, tabriklar va marosimiy nutq shakllari jamiyatning qadriyat va urf-odatlarini aks ettiruvchi, ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlovchi vosita sifatida xizmat qiladi. Tadqiqot shuni aniqladiki, bayram nutqi nafaqat ma‘no, balki hissiy, pragmatik va lingvokulturologik jihatdan ham boy mazmunga ega.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, bayram tabriklari va tilaklaridagi leksik birliklar ijobiy baho, samimiylik, hurmat va ezgulikni ifodalashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bayram nutqi jamiyat a‘zolari o‘rtasidagi ijtimoiy yaqinlikni kuchaytiradi, avlodlardan avlodga o‘tib

kelayotgan an’ana va urf-odatlarini saqlashda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqot davomida olingan misollar shuni ko‘rsatdiki, bayram nutqi madaniy kontekst bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, xalqning dunyoqarashi, tarixiy tajribasi va qadriyatlari til birliklarida aks etadi.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot natijalari bayram tushunchasining til orqali ifodalanishini o‘rganishning ilmiy ahamiyatini yanada tasdiqladi. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, mavjud tadqiqotlar ko‘plab jihatlarni qamrab olgan bo‘lsa-da, bayram leksik birliklarini jamiyat hayoti va lingvokulturologik kontekst bilan birgalikda sistematik tarzda tahlil qilish hali ham dolzarb masala sifatida qolmoqda. Shu sababli ushbu tadqiqot olingan natijalari nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham foydali bo‘lib, bayramlar bilan bog‘liq leksik birliklarni o‘rganishda yangi yo‘nalishlar ochadi.

Umuman olganda, bayram tushunchasining til orqali ifodalanishi jamiyat va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni yoritadi, xalqning ijtimoiy, madaniy va hissiy hayotini yaxshiroq tushunishga imkon yaratadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bayram nutqi va uning leksik birliklari nafaqat lingvistik, balki lingvokulturologik nuqtai nazardan ham chuqur o‘rganishga loyiq ob’ekt hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Apel R. Kultur und Sprache: Einführung in die Linguokulturologie – Berlin: De Gruyter, 2008. – 298 s.
2. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 512 p.
3. Байрамова Г. Узбек халқ байрамлари лексикаси ва фразеологияси – Самарқанд: СамДУ, 2018. – 142 б.
4. Маслова В.А. Лексика и культура речи: учеб. пособие – Москва: Высшая школа, 2000. – 256 с.
5. Махмудов Н. Урф-одатлар ва тил: маданий лексика – Тошкент: Фан нашриёти, 2015. – 210 б.
6. Рахматуллаев Ш. Узбек тилида байрам лексикаси – Тошкент: Университет нашриёти, 2012. – 184 б.
7. Степанов Ю.С. Язык и общество: социальная лингвистика – Санкт-Петербург: Питер, 2005. – 312 с.